

10. Зазнаев О. Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты / О. Зазнаев. – Казань: Казанский государственный университет им. Ульянова-Ленина, 2006. – 374 с.

11. Шаповал В. Сучасний конституціоналізм: Монографія / В. Шаповал. – К.: Салком, Юрінком Інтер, 2005. – 506 с.

УДК 343.9:316.7

Попович О. В.,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
«Чернівецького факультету НУ «ОЮА»,
здобувач кафедри теорії та історії
держави і права ЛьвДУВС

МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ, СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Стаття присвячена дослідженню молодіжної субкультури як індикатора соціально-культурного порядку, який виявляє, демонструє, утверджує як позитивні досягнення попередніх поколінь, так і негативні тенденції сучасного розвитку суспільства. Молодіжною субкультурою можна номінувати своєрідне соціальне утворення, яке об'єднує молодих людей навколо системи певних цінностей, принципів, переконань, схильностей, норм та інших культурологічних атрибутів, забезпечуючи при цьому функціонування адаптаційних, компенсаційних, презентаційних, ідентифікаційних, інтеграційних, комунікативних, ціннісно-орієнтаційних, пізнавальних та інших механізмів самореалізації молоді у суспільстві та участі в усіх сферах його життя.

Ключові слова: офіційна культура, молодіжна субкультура, особа злочинця, соціалізація особистості, субкультурна соціалізація, субкультурні атрибути, культурні цінності, чинники, які сприяють формуванню молодіжних субкультур.

Стаття посвящена исследованию молодежной субкультуры как индикатора социально-культурного порядка,

который обнаруживает, демонстрирует, утверждает как положительные достижения предыдущих поколений, так и негативные тенденции современного развития общества. Молодежной субкультурой можно номинировать своеобразное социальное образование, которое объединяет молодых людей вокруг системы определенных ценностей, принципов, убеждений, склонностей, норм и других культурологических атрибутов, обеспечивая при этом функционирование адаптационных, компенсационных, презентационных, идентификационных, интеграционных, коммуникативных, ценностно-ориентационных, познавательных и других механизмов самореализации молодежи в обществе и участия во всех сферах его жизни.

Ключевые слова: официальная культура, молодежная субкультура, личность преступника, социализация личности, субкультурная социализация, субкультурные атрибуты, культурные ценности, факторы, способствующие формированию молодежных субкультур.

The article investigates youth subculture as an indicator of socio-cultural order that detects, demonstrates, establishes positive achievements of previous generations, and negative trends of modern society. Youth subculture is a kind of social formation that unites young people of around certain values, principles, beliefs, dispositions, norms, and other cultural attributes, while ensuring the operation of adaptive, compensation, presentation, identification, integration, communication, value-orientation and cognitive mechanisms of self-implementation of youth in the community and participation in all aspects of its life.

Keywords: official culture, subculture, offender, socialization of the individual, subculture socialization, subcultural attributes, cultural values, factors that contribute to the formation of youth subcultures.

Постановка проблеми. Перспектива розвитку будь-якого суспільства вбачається не тільки у прогресивних реформах, впровадженні новітніх технологій, оптимізації економіки, медицини, освіти та забезпеченні стабільності у політико-правовій сфері життєдіяльності держави. Важливим є виховання молодого

покоління, здатного ефективно діяти в умовах нового часу, продовжувати багатолітню традицію державотворення та правотворення, забезпечити процвітання нації.

Методологічною основою виховання молоді повинні бути антропологічні цінності, проте сучасні революційні тенденції, транзитний стан суспільства обумовлюють кризові явища як на рівні усього соціуму, так і на рівні окремої особистості. За таких обставин людині стає дедалі складніше зробити правильний вибір культурологічних орієнтирів, визначитися з питанням самоідентифікації на тлі плюралізму пропозицій, якими перенасичений сучасний соціогуманітарний простір. Завдання ускладнюється, коли йдеться про вибір молоді особи, яка в силу своїх вікових та психологічних особливостей тяжіє до опонування загальноприйнятим нормам суспільства, перебуває у пошуках шляхів проявити себе у колективі, схильна до сугестії, внаслідок чого нерідко обирає асоціальний тип поведінки та потрапляє під вплив субкультурних цінностей, у тому числі криміногенного характеру.

Аналіз дослідження даної проблеми. Серед вчених, які здійснили ґрунтовні дослідження у сфері осмислення проблем формування субкультурної ідентифікації молоді, можна назвати Н. Іванову, С. Карпилєня, С. Кожевникову, О. Куспляк, С. Левікову та ін.

Мета даної статті полягає у дослідженні молодіжної субкультури як індикатора соціально-культурного порядку, який виявляє, демонструє, утверджує як позитивні досягнення попередніх поколінь, так і негативні тенденції сучасного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. У кожній культурній парадигмі співіснують панівна (офіційна) система норм і цінностей, яка передається від покоління до покоління, відображаючи домінуючі антропологічні інтенції, схвалені більшістю членів суспільства, та їх менш впливові аналоги, які формуються у зв'язку з існуванням різних чинників (вік, релігія, етнічне походження, смаки, місце проживання, стиль тощо) й відображають пріоритети окремих соціальних груп. Існування таких субкультурних ціннісних систем не означає повну відмову від еталонів офіційної культури, а втілює певні відхилення від

неї, деформує первинний зміст структурних компонентів.

З'ясовуючи сутність концепту „молодіжна субкультура”, візьмемо до уваги визначення, запропоноване американським дослідником Н. Смелзером, який вбачає у понятті „субкультура” ознаку будь-якої системи моральних цінностей, яка виділяє групу з великого соціального співтовариства [1, с. 459]. Узагальнені шаблони, що покликані регулювати поведінку індивідів, закріплюються суспільством та державою як соціальні норми [2]. Молодь, часто усвідомлюючи неможливість утвердження на державному чи загальносуспільному рівні лобійованих нею цінностей, норм, переконань, знаходить вирішення проблеми свого розвитку у впровадженні альтернативної культурологічної системи, яка акумулює ці атрибути, поступово розширює число прихильників та межі впливу.

На думку багатьох вчених, соціальні передумови розповсюдження молодіжних субкультур криються у проблемі адаптації членів суспільства до нових умов та правил співжиття, порушенні механізмів адекватної рекреації, відсутності належної уваги (виховання, пропагування загальноприйнятих цінностей) досвідченого покоління до неповнолітніх, внаслідок чого в останніх виникає ідентифікаційна криза. Субкультурне утворення виступає як форма пристосування молоді до нестабільних умов існування, спосіб реалізації рекреативного потенціалу, презентації себе в оточуючому середовищі [3].

Водночас молодь не зацікавлена втрачати свою індивідуальність. Про це переконливо засвідчує значна чисельність функціонуючих сьогодні субкультурних утворень зі специфічним набором ціннісно-орієнтаційних, ідентифікаційних та регулятивних атрибутів, що забезпечують унікальність індивіда (групи) у процесі соціалізації. Набуваючи масового характеру, процес соціально-культурної інкорпорації дедалі частіше супроводжується нівелюванням та деформацією справжніх цінностей і, як наслідок, можна спостерігати нігілістичні, асоціальні прояви, відхилення у поведінці сучасного молодого покоління, продукування контркультурних норм, стереотипів поведінки, які явно суперечать аналогам офіційної культури.

Важливо погодитись із висновком С. Левікової, яка вважає молодіжну субкультуру феноменом саме міської культури західного типу, віддзеркаленням різноманітних процесів, які там відбуваються в ідеологічній, релігійній, політичній, економічній сферах тощо [4, с. 22]. За словами С. Карпилені, основним чинником, що сприяє пошуку молодіжною аудиторією своєї ідентичності у межах субкультурних утворень, є прагнення у такий спосіб виділитися, повідомити про своє „Я” загальній знеособленій масі населення мегаполіса. При цьому доволі часто носії молодіжної субкультури, висловлюючи прихильність до певних релігійних, ідеологічних, політичних течій, концепцій, поглядів, насправді не володіють достатньою інформацією про них. Характерною рисою молодіжної субкультури можна вважати й те, що значним об’єднувачим потенціалом володіють саме зовнішні естетичні прояви спільноти (до прикладу, смаки щодо одягу, зачісок, використання прикрас, музики тощо) [5, с. 3]. Субкультура молодіжного середовища, зазвичай, сформована на ґрунті сповідування певного стилю життя, поведінки, норм, цінностей, проте кожному із вказаних атрибутів притаманна „розмитість”, невизначеність, відчуження від загальноприйнятих у суспільстві ідеологем.

У цьому контексті доцільно звернути увагу на інтенцію соціального відчуження, яке проявляється, зазвичай, в апатії, байдужості до суспільно-політичного життя. Серед чинників, які підсилюють прагнення молоді відокремитися у будь-який спосіб від соціуму, найбільш вагомими вважаються: по-перше, відсутність чітко вираженої особистісної самоідентифікації; по-друге, велика залежність від поведінкових стереотипів. У підсумку, виникає деперсоналізація поведінкових та соціально-психологічних установок, яка забезпечує молоді роль „стороннього спостерігача”, що суттєво мінімізує (приглушує) прояви будь-якої активності у соціальному середовищі. Суттєвим є те, що позиція соціального відчуження у його екзистенціальному розумінні виявляється як у ставленні молоді до суспільства в цілому, так і в „міжпоколінному” спілкуванні [6]. Культурне відчуження молодіжної субкультури детермінує появу контркультурних атрибутів у сфері організації дозвілля, смаків, моди, ціннісних

орієнтацій, соціально-психологічних установок. При цьому більшою мірою реалізуються комунікативна (спілкування та обмін інформацією з друзями) та рекреативна (релаксація та зняття стресових напружень) функції, у той час, коли пізнавальна, евристична, креативна функції не мають достатніх можливостей для реалізації [7, с. 20].

Вияв суспільних позицій сучасної молоді, інтегрованої до молодіжних субкультур, шляхом демонстративного та радикального заперечення цінностей попередніх поколінь також необхідно вважати одним із негативних явищ, які характеризують сучасний стан розвитку культурологічного середовища молоді. Йдеться не просто про дисонанс співіснування офіційної та субкультурної системи цінностей, а про намагання новим поколінням витіснити за межі соціогуманітарного простору атрибутики культури попередніх поколінь. Реалізація активного пошуку шляхів самоствердження виходить за межі певного замкнутого молодіжного співтовариства і замість змістовної пропозиції конструктивного діалогу з приводу коректування існуючої ціннісно-орієнтаційної культурологічної системи провокує конфлікт, закликає до відчуження від загальноприйнятих суспільних норм і цінностей, заохочує заперечення, ігнорування та повне відкидання надбань людства.

Однак більш детальне ознайомлення з ймовірною альтернативою загально визнаних цінностей національної культури свідчить, що носії молодіжної субкультури, як правило, апелюють до схематизованих стереотипів масової ерзац-культури, зорієнтованих на впровадження прагматичних, споживацьких цінностей, притаманних американському та західному суспільству. Крім того, спостерігається підсилення такого способу мислення популяризацією у засобах масової інформації примітивних образів, які використовуються молоддю як еталони для наслідування. З цього приводу вчені висновують, що окреслені тенденції розвитку субкультурних цінностей молодіжного середовища опосередковано зумовлені особливостями змістовного навантаження безперервного потоку інформації культурологічного характеру, що передбачає фонове сприйняття та поверхове закріплення її у свідомості сучасного молодого покоління [8].

Для молодіжної субкультури типовим є домінування групових культурних цінностей та стереотипів, заснованих на ґрунті статевої приналежності, рівня освіти, національності, місця проживання, тому індивіди, які не підтримують таку систему, зазвичай, потрапляють до касти „знедолених”.

Резюмуючи дослідження чинників, які сприяють формуванню молодіжних субкультур, Т.І. Белавіна вказує на такі причини виникнення специфічних ціннісно-стильових установок молодого покоління:

- криза традиційних соціальних інститутів (сім’я, освіти, культури тощо), яка характеризує сучасний соціокультурний простір;

- придушення дорослими індивідуальності, ініціативності молоді, що мінімізує, а часом повністю унеможливує вияв їх активності у різних сферах суспільного життя, формуючи таким чином відчуття безпорадності та безперспективності розвитку й самореалізації, породжує соціокультурний інфантилізм, посилення соціально-економічної залежності від батьків, прагматизм, відсутність належних адаптивних можливостей, що у критичній формі супроводжується протиправними чи екстремістськими проявами;

- зростання ролі суспільного впливу засобів масової інформації та соціальних мереж, які, ставши основним джерелом інформації, отримали широкі можливості для пропагування цінностей культури, популяризації стереотипів мислення, демонстрації способів реалізації молодіжного дозвілля, еталонів поведінки та спілкування молодих людей, нівелюючи при цьому вплив традиційних інститутів соціалізації (сім’я, система освіти тощо) і стимулюючи молодь до інтеріоризації тиражованих образів та стереотипів масової поведінки у процесі соціального становлення та самореалізації [9, с. 157-159].

Отже, субкультурне утворення молодого покоління забезпечує формування такого середовища соціогуманітарного простору, в якому суб’єкти почувають себе повноцінними членами спільноти та мають змогу реалізувати певні соціальні ролі. Крім цього, до основних завдань функціонування

молодіжної субкультури М. Брейк відносить: по-перше, пошук шляхів вирішення проблем молоді, які виникають у зв'язку з існуванням конфронтацій у соціально-економічній структурі суспільства, осмислення класової приналежності та опору соціально-економічним перспективам; по-друге, створення нової парадигми культурних цінностей, яка відображає найбільш значимі для молоді атрибути (стиль, світоглядні та дозвільні цінності, ідейні установки тощо) й сприяє формуванню ідентичності поза пропозицією, яка надходить від професійного колективу, родинного кола, освітнього середовища; по-третє, створення альтернативної форми відображення соціальної реальності, що виявляється в унікальному наборі умовних знаків, символів, традицій, ритуалів тощо; по-четверте, формування програми дозвілля, яка забезпечує „вимкнення” впливу факторів традиційної соціалізації; по-п'яте, виявлення екзистенціальних дилем, їх осмислення та прийняття рішень щодо самоідентифікації, визначення форми буття, стилю як на рівні окремого індивіда, так і на рівні молодіжної організації, знову ж таки, поза межами впливу сім'ї, трудового колективу та інших інститутів традиційної соціалізації [10, с. 34-36].

Очевидним є значний вплив молодіжної субкультури на процес соціалізації молоді людини. Суспільство, реалізуючи прагнення забезпечити безперервну спадкоємність від покоління до покоління загальноприйнятих культурологічних норм та цінностей, здійснити передачу оптимуму досвіду, зберегти автентичний зміст і значення морально-етичних ідеалів, продукує цілу систему інститутів (сім'я, освітні та просвітницькі заклади, вплив трудового колективу), покликаних повною мірою виконати такі завдання. У тому числі йдеться про цілеспрямований вплив на свідомість молодіжного контингенту з метою закладення у ній базових ціннісних орієнтацій, мотивації позитивної соціальної поведінки, запобігання та прискання відхилень від соціальних норм. Обов'язковим компонентом цього процесу є становлення та розвиток самосвідомості молодих людей, формування їх суб'єктивного духовного світу з моделюванням бажаних для соціуму ролевих рис характеру [11, с. 135].

Також видається необхідним підкреслити конфліктний

характер процесу пізнання молодим поколінням оточуючої реальності та налагодження взаємодії із різними соціальними групами. Конфронтаційні інтенції когерентні з віковими та психологічними особливостями світосприйняття молоді. Підвищена емоційність та збудливість, значна лабільність настрою, прагнення швидше здобути статус дорослого та інші суб'єктивні чинники сприяють активізації молодіжних груп субкультурної спрямованості. Загострення таких характеристик інколи стають стимуляторами агресії, нетерпимості, що перебуває у прямому зв'язку із радикально-силовим контекстом деяких молодіжних субкультур [12].

Молодь, яка з певних причин втратила життєві орієнтири, не знаходить підтримки та розуміння серед дорослих, намагається у такий контроверсійний спосіб знайти ідеал, еталон для наслідування, здобути можливості для самореалізації та втілення власних ініціатив. У цьому полягає одна із причин формування субкультурних утворень на підставі спільних симпатій чи антипатій, що, зрештою, виконує функцію компенсаційного механізму, здатного допомогти людині подолати внутрішній конфлікт або принаймні знайти пояснення свого стану.

Повертаючись до проблеми з'ясування впливу молодіжної субкультури на соціалізацію особистості та узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо визначити низку типових наслідків, які виникають у зв'язку з імплементацією субкультурних атрибутів у площину соціогуманітарного простору:

1) відбувається запровадження трансляційних механізмів щодо інтеріоризації привабливого субкультурного „образу” у масовій молодіжній свідомості, що виявляє здебільшого зовнішньо-стильові ознаки самовизначення молоді;

2) забезпечується компенсація критичного ставлення до себе, нівелювання низького рівня самоповаги через гіперболізацію та міфологізацію своєї несхожості, неповноцінності, винятковості у негативному сенсі, а причетність до молодіжної субкультури стає формою самореалізації та самопрезентації носія на індивідуальному, корпоративному та загальносуспільному культурно-естетичних рівнях шляхом акцентування уваги до одягу, стилю, стереотипів поведінки та мислення, сповідання

певних принципів, цінностей, норм тощо;

3) знижується значимість цілеспрямованої діяльності (навчання, професійного росту, хобі), оскільки пріоритетним у ціннісно-орієнтаційній структурі особистості стає емоційна привабливість будь-якої, відмінної від офіційної, моделі життя, що, як правило, виникає внаслідок відсутності достатнього досвіду самовизначення в інший спосіб;

4) виникає можливість освоєння соціальних ролей та виконання певних функцій у співтоваристві однолітків, реалізації ідентифікаційних процесів шляхом застосування методу проб та помилок у ході соціального експериментування.

Особливо помітним є негативний потенціал субкультурної соціалізації молоді для антропологічної перспективи побудови взаємовідносин у соціумі, зважаючи на такі деструктивні процеси, як соціокультурна фрустрація, самовиправдання молоддю свого інфантилізму, „втеча” від існуючої соціальної реальності; ускладнення взаємин за межами субкультурної групи з оточуючими людьми, що зумовлюється демонстрацією провокуючого іміджу, епатажу, виявом некомпетентності, нетерпимості, агресивності у спілкуванні; блокування автономії суджень, самодостатності адепта молодіжної субкультури, що дозволяє говорити про поведінку „керованої особи”; поширення загальносуспільних негативних тенденцій (алкоголізм, наркоманія, ігроманія, криміналізація тощо).

Вивчаючи причини звернення молоді до субкультурних атрибутів як специфічних засобів повідомити оточуючим про свої переконання, проявити себе і відстоювати таким чином певну позицію, не можна оминати питання чинників, які відіграють роль стримуючих факторів, що цементують взаємозв'язки в середині співтовариства, забезпечують консолідацію адептів та ускладнюють процес виходу із його складу членів, які бажають змінити форму самоідентифікації та самореалізації, змінити вектор ціннісних орієнтацій. До них, передусім, відносимо:

– формування символічного „образу ворога”, якому ідеологічно, демонстративно, інколи радикально протистоїть молодіжне угруповання (принаймні на необхідності такого протистояння, як правило, наполягають лідери цих соціальних

груп);

- екстраполяція таємниці на все, пов'язане із діяльністю групи, ритуалами, формами комунікації, місць зустрічей, форм організації відпочинку тощо;

- колективна участь у вчиненні протиправних діянь, адміністративних правопорушень та інших асоціальних проявів поведінки, що гуртує колектив через відчуття ідеологічної єдності або загальний страх бути викритими;

- спільна практика організації дозвілля, у тому числі вживання алкоголю, наркотичних чи психотропних речовин, що особливо показовим є для протестних формувань, для яких така форма поведінки має символічно-знаковий сенс, виступає моделлю ритуалізації колективних заходів;

- наявність неформального лідера (лідерів), авторитет якого може ґрунтуватися на різних показниках (вік, знання, досвід та ін.) і який уповноважений колективом визначати субкультурні ціннісні орієнтири молодіжного угруповання, форми поведінки та напрями діяльності.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що молодіжною субкультурою можна номінувати своєрідне соціальне утворення, яке об'єднує молодих людей навколо системи певних цінностей, принципів, переконань, схильностей, норм та інших культурологічних атрибутів, забезпечуючи при цьому функціонування адаптаційних, компенсаційних, презентаційних, ідентифікаційних, інтеграційних, комунікативних, ціннісно-орієнтаційних, пізнавальних та інших механізмів самореалізації молоді у суспільстві та участі в усіх сферах його життя.

Література:

1. Смелзер Н. Социология : пер. с англ. / Нейл Смелзер ; науч. ред. издания на русск. яз. В.А. Ядов. – М. : Феникс, 1998. – 688 с.

2. Ионин Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие : учебное пособие / Л.Г. Ионин. – 3-е изд., перераб.и доп. – М. : Логос, 2000. – 431 с. 109

3. Рогачов С. Право знати право [Електронний ресурс] / С. Рогачов // Юридичний журнал. – 2004. – № 11. – Режим доступу : <http://justinian.com.ua/article.php?id=1475>.

4. Левикова С.И. Феномен молодежной субкультуры : социально-философский аспект : автореф. ... дис. д-ра филос. наук : спец. 09.00.11 „Социальная философия” / Светлана Игоревна Левикова ;

Моск. пед. гос. ун-т. – М. : [б.в.], 2002. – 32 с.

5. Карпиленя С.С. Молодежная субкультура как способ социализации молодежи в условиях модернизации российского общества : автореф. дис. ... канд. социологических наук : спец. 22.00.04 „Социальная структура, социальные институты и процессы” / Светлана Стефановна Карпиленя. – Ростов-на-Дону : [б.в.], 2009. – 35 с.

6. Ефимов К. Возможности проективных техник в маркетинговых исследованиях : на примере анализа особенностей „компьютерной” субкультуры [Электронный ресурс] / К. Ефимов. – Режим доступа : <http://flogiston.ru/projects/articles/compcult.shtml>.

7. Савельев Ю.Б. Взаємодія субкультур як фактор соціокультурного розвитку : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 „Соц. філос та філос. історії” / Ю.Б. Савельев. – К. : [б.в.], 1997. – 26 с.

8. Смыслова О. Психологические последствия применения информационных технологий [Электронный ресурс] / О. Смыслова. – Режим доступа : <http://flogiston.ru/articles/netpsy/hackers>.

9. Белавіна Т.І. Деякі аспекти становлення молодіжної політичної субкультури в Україні / Т.І. Белавіна // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. – К. : [б.в.], 2001. – Вип. 3. – С. 156-160.

10. Brake M. The sociology of youth culture and youth subculture : Sex and drugs and rock'n'roll? / M. Brake. – Routledge ; Kegan Paul, 1980. – 204 p.

11. Соколов К.Б. Субкультуры, этносы и искусство : концепция социокультурной стратификации / К.Б. Соколов // Вестник Российского гуманитарного научного фонда. – 1997. – № 1. – С. 134-143.

12. Шилова А.Н. Социология отклоняющегося поведения / А.Н. Шилова // Социологические исследования. – 1994. – № 8. – С. 68-72.